

Esi- ja perusopetuksen järjestäjät

USKONNON JA ELÄMÄNKATSOMUSTIEDON OPETUKSEN SEKÄ USKONNOLLISTEN TILAISUUKSIEN JÄRJESTÄMINEN ESI-JA PERUSOPETUKSESSA

Opetushallitus antaa liitteenä olevan ohjeen otsikossa mainitussa asiassa. Tämä ohje korvaa Opetushallituksen vuonna 2006 antaman tiedotteen 19/2006 (Perusopetuslain muutoksen vaikutukset uskonnon ja elämänkatsomustiedon opetukseen sekä koulun toimintaan).

Opetushallitus lähettää opetuksen järjestäjille tämän ohjeen tiedoksi ja otettavaksi huomioon opetusta ja siihen liittyvää toimintaa järjestettäessä. Opetuksen järjestäjän tulee saattaa tämä ohje tiedoksi kouluille ja muille esi- ja perusopetusta järjestäville toimipisteille.

Lisätietoja tarvittaessa antavat opetusneuvos Pekka Iivonen, puh. 02953 31075, ja opetusneuvos Christina Anderssén, puh 02953 31290

Pääjohtaja Aulis Pitkälä

Hallintojohtaja Matti Lahtinen

LIITE Ohje uskonnon ja elämänkatsomustiedon opetuksen sekä uskonnollisten tilaisuuksien järjestämisestä esi- ja perusopetuksessa

JAKELU Opetus- ja kulttuuriministeriö
Aluehallintovirastot
Suomen Kuntaliitto
Opetusalan Ammattijärjestö OAJ

OHJE USKONNON JA ELÄMÄNKATSOMUSTIEDON OPETUKSEN SEKÄ USKONNOLLISTEN TILAISUUKSIEN JÄRJESTÄMISESTÄ ESI- JA PERUSOPETUKSESSA

Tässä ohjeessa kuvataan uskonnon ja elämäkatsomustiedon opetusta sekä koulussa järjestettäviä juhlia ja uskonnollisia tilaisuuksia koskevia säännöksiä Suomen perustuslaissa (731/1999) sekä esi- ja perusopetusta koskevassa lainsäädännössä. Ohjeeseen sisältyy säännösten soveltamisesta eräitä tulkintoja ja näkemyksiä, jotka perustuvat säännösten valmisteluasiakirjoissa esitettyihin sekä eduskunnan perustuslakivaliokunnan, ylimpien laillisuusvalvojen sekä Opetushallituksen esittämiin kannanottoihin.

Ohjeen tarkoituksena on varmistaa sivistyksellisten ja uskonnon vapautta koskevien perusoikeuksien toteutuminen koulujen toiminnassa sekä edistää suvaitsevaisuutta ja moniarvoisuutta. Opetuksen järjestäjät vastaavat ensisijassa opetuksen sekä koulun juhlien ja uskonnollisten tilaisuuksien järjestämisestä ja niihin liittyvistä menettelytavoista säännösten edellyttämällä tavalla.

Mitä tässä ohjeessa todetaan esi- ja perusopetuksesta, koskee kaikkea perusopetuslaissa (628/1998) säädettyä toimintaa. Muille kuin oppivelvollisille järjestettävässä opetuksessa, huoltajan sijasta valinnoista päättää eräin jäljempänä mainituin poikkeuksin kuitenkin oppilas itse.

1. Uskonnon ja elämäkatsomustiedon opetus perusopetuksessa

1.1. Oppilaan uskonnon ja elämäkatsomustiedon opiskelun järjestämisen vaihtoehdot

Opetuksen järjestäjä on velvollinen järjestämään sen Suomessa rekisteröidyn uskonnollisen yhdyskunnan mukaista uskonnon opetusta, johon oppilaiden enemmistö kuuluu. Tähän opetukseen voivat osallistua huoltajan pyynnöstä myös muihin uskonnollisiin yhdyskuntiin kuuluvat tai niihin kuulumattomat oppilaat. Uskonnollisia yhdyskuntia ovat evankelis-luterilainen kirkko, ortodoksinen kirkkokunta sekä Suomessa rekisteröidyt uskonnolliset yhdyskunnat sekä eräät uskonnolliset yhdistykset, jotka on rinnastettu uskonnollisiin yhdyskuntiin.¹⁾

Opetuksen järjestäjällä on velvollisuus opettaa myös muuta uskontoa tai elämäkatsomustietoa, jos niiden opetukseen osallistuvia oppilaita on vähintään kolme. Käytännössä opetuksen järjestäjän oppilaiden enemmistö kuuluu pääsääntöisesti evankelis-luterilaiseen kirkkoon, jolloin kolmen oppilaan sääntöä sovelletaan uskonnonopetuksen osalta ortodoksiseen kirkkokuntaan kuuluviin ja elämäkatsomustiedon osalta uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumattomiin oppilaisiin. Tämän mukaan vähintään kolmelle ortodoksioppilaille, jotka eivät osallistu enemmistön uskonnon opetukseen, järjestetään ortodoksista uskonnon opetusta, ja kolmelle uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumattomalle oppilaille opetetaan elämäkatsomustietoa.

1) perusopetuslain 13 §:n muuttamisesta annetun lain (454/2003) siirtymäsäännös ja sivistysvaliokunnan lausunto 14/2002 vp

Muuhun Suomessa rekisteröityyn uskonnolliseen yhdyskuntaan kuin evankelis-luterilaiseen kirkkoon tai ortodoksiseen kirkkokuntaan kuuluville oppilaille, jotka eivät osallistu enemmistön uskonnon opetukseen, järjestetään heidän oman uskontonsa opetusta, jos heidän huoltajansa sitä pyytävät ja mainittu kolmen oppilaan vähimmäismäärä täyttyy. Oppilaiden tulee olla kyseisen uskonnollisen yhdyskunnan jäseniä tai opetettavan uskonnon tulee oppilaan saaman kasvatuksen ja kulttuuritaustan perusteella ilmeisesti vastata hänen uskonnollista katsomustaan (perusopetuslaki 13 §:n 6 mom.). Koulu voi tarvittaessa pyytää oppilaan huoltajalta luotettavan selvityksen uskonnollisen yhdyskunnan jäsenyydestä tai oppilaan saaman kasvatuksen ja kulttuuritaustan vastaavuudesta opetettavan uskonnon kanssa.

Huoltajan pyynnöstä uskonnolliseen yhdyskuntaan kuuluvalla oppilaalla, jolle ei järjestetä hänen oman uskontonsa opetusta, eikä oppilas osallistu oppilaiden enemmistön uskonnon opetukseen, opetetaan elämäkatsomustietoa.

Muussa kuin oppivelvollisille järjestettävässä perusopetuksessa oppilaalle, joka on täyttänyt 18 vuotta, opetetaan hänen valintansa mukaisesti joko uskontoa tai elämäkatsomustietoa.

Kolmen oppilaan vähimmäismäärä lasketaan ottaen huomioon kaikki saman opetuksen järjestäjän perusopetuksen koulut ja niiden oppilaat. Järjestäjäkohtaista oppilaiden lukumäärää tarkastellaan erikseen suomenkielisessä ja ruotsinkielisessä opetuksessa. Muiden uskontojen kuin evankelis-luterilaisen ja ortodoksisen uskonnon osalta vähimmäisoppilasmäärää laskettaessa ei oteta huomioon niitä oppilaita, joiden huoltajat eivät ole pyytäneet opetuksen järjestämistä. Myöskään niiden oppilaiden määrää, jotka eivät kuulu Suomessa rekisteröityyn uskonnolliseen yhdyskuntaan, ei oteta huomioon tarkasteltaessa opetuksen järjestäjän veloitetta aloittaa uuden uskonnon opetus tai jatkaa jonkin uskonnon opetuksen järjestämistä. Elämäkatsomustiedon opetukseen hakeutuvia, uskontokuntiin kuuluvia oppilaita, joille ei järjestetä oman uskontonsa opetusta, ei lasketa mukaan elämäkatsomustiedon opetuksen järjestämiseen velvoittavaan vähimmäisoppilasmäärään.

Opiskelun jo aloittaneiden opetus hoidetaan kuitenkin loppuun, vaikka opetustyhmän koko pienenesi alle kolmen. Opetuksen järjestäjä voi muutoinkin harkintansa mukaan järjestää opetusta myös kolmea oppilasta pienemmälle ryhmälle.

Jos oppilas kuuluu useampaan kuin yhteen uskonnolliseen yhdyskuntaan, oppilaan huoltaja päättää, mihin uskonnon opetukseen oppilas osallistuu (perusopetuslaki 13 § 4 mom.). Uskonnolliset yhdyskunnat päättävät itse, sallivatko ne jäsenyyden samanaikaisesti myös muussa uskonnollisessa yhdyskunnassa.

Menettelytavoista, joilla huoltajan tulee pyytää uskonnon tai elämäkatsomustiedon opetuksen järjestämistä, päättää opetuksen järjestäjä. Oppilaiden huoltajille tulee korostaa, että katsomusopetusta koskevissa valinnoissa pyritään samalla tavoin kuin muidenkin opintojen valinnoissa siihen, että ratkaisu on pysyvä, eikä valintaa voida muuttaa. Jos oppilaan uskonnollinen yhdyskunta muuttuu tai oppilas ei enää kuulu mihinkään uskonnolliseen yhdyskuntaan, oppilaan huoltajalla on kuitenkin oikeus muuttaa valintaa.

Päätös eri uskonnollisten yhdyskuntien mukaisen uskonnon opetuksen järjestämisestä opetuksen järjestäjän kouluissa tulee tehdä hallintolain edellyttämällä tavalla. Päätökseen voidaan hakea muutosta hallintovalituksella (perusopetuslaki 42 §:n 1 mom.).

Jos oppilas ei osallistu enemmistön uskonnon tai elämäntutkimustiedon opetukseen eikä oppilaan omaa uskontoa tai elämäntutkimustietoa opeteta opetuksen järjestäjän kouluissa, hänelle järjestetään muuta opetusta tai ohjattua toimintaa. Oppilas voi osallistua muun koulun järjestämän opetuksen tai ohjatun toiminnan sijasta oman uskonnollisen yhdyskuntansa antamaan opetukseen. Tällöin oppilaan saaman kouluopetuksen määrä voi alittaa säädetyn opetuksen kokonaistuntimäärän (Perusopetusasetus 5 §). Huoltajan tulee toimittaa koululle selvitys oppilaan jäsenyydestä asianomaisessa uskonnollisessa yhdyskunnassa ja osallistumisesta koulun ulkopuoliseen opetukseen. Uskonnollisen yhdyskunnan antamasta opetuksesta mahdollisesti saatua arvosanaa ei merkitä todistukseen.

Muussa kuin enemmistön uskonnon opetuksessa muodostuvien opetusryhmien pienuuden takia opetus voidaan joutua käytännössä järjestämään siten, että samassa opetusryhmässä on eri vuosiluokkien oppilaita ja että opetus annetaan muussa kuin oppilaan omassa koulussa. Opetuksen järjestäjä voi järjestää opetuksen myös yhdessä toisen perusopetuksen järjestäjän kanssa tai hankkia opetuksen toiselta opetuksen järjestäjältä. Opetus tulee suunnitella ja järjestää siten, että oppilaan oikeus opetussuunnitelman mukaiseen opetukseen toteutuu ja opetusjärjestelyt ovat mahdollisimman yhdenvertaisia oppilaiden enemmistön uskonnon opetuksen kanssa. Opetuksen järjestäjä vastaa oppilaan kulkemisesta toiseen kouluun, tarvittaessa järjestämällä kuljetuksen, ja opetuksen järjestäjä on muutoinkin velvollinen huolehtimaan oppilaan turvallisuudesta ja valvonnasta tämän osallistuessa oman uskontonsa opetukseen tai odottaessa opetuksen alkamista.

1.2. Uskonnon opetuksen luonne ja sisältö sekä opettajalta vaadittava kelpoisuus

Uskonnon opetus järjestetään perusopetuksen valtakunnallisten opetussuunnitelman perusteiden ja niiden määräämällä tavalla laadittujen paikallisten opetussuunnitelmien mukaisesti. Opetushallitus on hyväksynyt uskonnon opetuksen perusteet seuraaviin uskontoihin: evankelisluterilainen uskonto, ortodoksinen uskonto, adventistinen uskonto, Bahai-uskonto, buddhalainen uskonto, Herran kansa ry:n uskonto, Islam uskonto, juutalainen uskonto, katolinen uskonto, Krishna liikkeen uskonto, Kristiyyhteisön uskonto, Myöhempien Aikojen Pyhien Jeesuksen Kristuksen Kirkon uskonto ja Vapaakirkollinen uskonto. Tarvittaessa Opetushallitus laatii opetussuunnitelman perusteet myös muun uskonnon opetusta varten.

Uskonnon opetus ei ole Suomen perustuslain (731/1999) 11 §:ssä tarkoitettua uskonnon harjoittamista.

Uskonnon opetukseen sisältyy olennaisena osana oman uskonnon tuntemus. Uskontoon perehtymiseen kuuluu myös tutustuminen uskonnonharjoittamisen muotoihin ja tapoihin. Tutustuminen rukouksiin, virsiin ja uskonnollisiin toimituksiin on osa uskonnon opetusta (eduskunnan perustuslakivaliokunnan mietintö 10/2002 vp). Esimerkiksi opetukseen liittyvä opintokäynti, jossa tutustutaan kirkkoon, moskeijaan tai vastaavaan uskonnolliseen rakennukseen tai seurataan uskonnollista toimitusta siihen osallistumatta, ei ole uskonnollinen tilaisuus vaan osa opetusta. Kaiken

opetuksen ja muun toiminnan tulee olla pedagogisesti perusteltua ja opetussuunnitelman mukaista.

Uskonnon ja elämänkatsomustiedon opettajalta vaadittavasta kelpoisuudesta säädetään opetustoimen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista annetussa asetuksessa (986/1998). Luokanopetuksena annettavaa evankelisluterilaisen tai ortodoksisen uskonnon opetusta antavalta henkilöltä edellytetään luokanopettajalta yleisesti vaadittavan kelpoisuuden lisäksi, että hänen suorittamiinsa peruskoulussa opettavien aineiden ja aihekokonaisuuksien monialaisiin opintoihin tai niitä vastaaviin aikaisempiin opintoihin kuuluu asianomaisen uskonnon opinnot tai että hän on suorittanut asianomaisessa uskonnossa muut yliopiston tutkintovaatimusten mukaiset, vähintään vastaavan laajuiset opinnot. Evankelisluterilaista tai ortodoksista uskonnon opetusta antavalta aineenopettajalta edellytetään aineenopettajalta yleisesti vaadittavan kelpoisuuden lisäksi vastaavalla tavalla, että hän on suorittanut aineenhallintaan vaadittavat asianomaisen uskonnon opinnot niitä koskevien vaatimusten mukaisesti.

Muuta kuin evankelisluterilaista tai ortodoksista uskontoa opettavalta henkilöltä edellytetään perusopetuksen opettajalta vaadittavan kelpoisuuden lisäksi asianomaisessa uskonnossa suoritettujen korkeakouluopinnot tai muulla tavalla hankitut riittävät tiedot ja asianomaisen uskonnon tuntemus (Asetus opetustoimen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista 21 a § (693/2003).

Väliaikaisesti enintään vuoden ajan opetusta voi antaa henkilö, jolla on riittävä koulutus ja tehtävän edellyttämä taito (Asetus opetustoimen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista 23 §)

Opetuksen järjestäjä harkitsee ensisijaisesti, täyttääkö henkilö uskonnon ja elämänkatsomustiedon opettajalla vaadittavat kelpoisuusvaatimukset. Uskonnon opettajalta ei edellytetä uskonnollisen yhdyskunnan jäsenyyttä.

2. Eettinen ja kulttuurinen kasvatusta esiopetuksessa

Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteiden mukaan esiopetukseen sisältyy eettistä kasvatusta ja kulttuurista katsomuskasvatusta. Esiopetukseen sisältyy myös uskontokasvatusta ja sille vaihtoehtoisia elämänkatsomustietokasvatusta. Huoltajan valinnan mukaan lapsi osallistuu joko järjestettyyn uskontokasvatukseen, elämänkatsomustietokasvatukseen tai muuhun opetukseen.

3. Perinteiset juhlat ja uskonnolliset tilaisuudet esi- ja perusopetuksessa

3.1. Perinteiset juhlat

Suomalaisella koululla on useita perinteisiä juhlia, kuten joulujuhla, kevätjuhla sekä YK:n päivän juhla ja itsenäisyyspäivän juhla. Opetuksen järjestäjät ja koulut päättävät juhlista ja niiden sisällöstä. Juhlisiin voi sisältyä myös joitakin uskontoon viittaavia elementtejä. Tällaiset juhlatraditiot ovat osa suomalaista kulttuuria. Juhlaan mahdollisesti sisältyvän yksittäisen virren laulamisen johdosta juhlaa ei voida uskonnollisen suvaitsevaisuuden nimissä pitää uskonnon harjoittamiseksi katsottavana tilaisuutena (perustuslakivaliokunnan mietintö 10/2002 vp ja 2/2014 vp).

Koulun juhlat ovat osa opetusta ja koulun toimintaa, johon oppilaiden tulee osallistua. Opetuksessa tulee olla yhteistyössä kotien kanssa. Koulun tulee

tiedottaa oppilaiden huoltajille koulussa järjestettävistä tapahtumista ja niiden sisällöstä. Tarvittaessa huoltajien kanssa voidaan sopia oppilasta koskevista yksilöllisistä järjestelyistä ja mahdollisesta vaihtoehdoisesta toiminnasta, jos huoltaja ei halua oppilaan osallistuvan kaikkeen juhlaan kuuluvaan ohjelmaan. Järjestelyistä sovittaessa tulee ottaa huomioon oppilaan turvallisuus. Järjestelyt, kuten oppilaan poistuminen juhlatilasta osaksi aikaa, tulee toteuttaa hienotunteisesti ja mahdollisimman vähän huomiota herättävästi.

Opetuksen ja kasvatuksen tavoitteena on tukea oppilaiden kasvua erilaisuuden kunnioittamiseen sekä vastuullisuuteen, yhteistyöhön ja toimintaan, joka edistää ihmisryhmien, kansojen, aatteiden, uskontojen ja kulttuurien välistä kunnioittamista ja luottamusta (Valtioneuvoston asetus perusopetuslaissa tarkoitetun opetuksen valtakunnallisista tavoitteista ja perusopetuksen tuntijaosta 2 §:n 2 mom.). Nämä tavoitteet tulee olla lähtökohtana myös suomalaisen koulujuhlaperinnön vaalimisessa ja kehittämisessä.

Perustuslakivaliokunta on kannanotossaan korostanut uskonnollisen suvaitsevaisuuden ja moniarvoisuuden huomioon ottamista koulujen toiminnassa (mietintö 2/2014 vp). Myös eri kieli- ja kulttuuriryhmiä edustavien oppilaiden kotoutumisen kannalta on tärkeää, että heillä on halutessaan mahdollisuus tutustua koulussa ja koulun juhlissa suomalaiseen kulttuuriin.

3.2. Esi- ja perusopetuksen uskonnolliset tilaisuudet

Koulu voi järjestää uskonnollisia tilaisuuksia, kuten jumalanpalveluksia ja uskonnollisia päivänavauksia, tai sisällyttää koulun toimintaan uskonnollisia toimituksia, kuten ruokarukouksia. Tällaiset tilaisuudet ja toimitukset ovat uskonnon harjoittamista. Perustuslain 11 §:n 2 momentin mukaan kukaan ei ole velvollinen osallistumaan omantuntonsa vastaisesti uskonnon harjoittamiseen. Tämän perusteella oppilasta ei voida velvoittaa osallistumaan jumalanpalvelukseen, uskonnolliseen päivänavaukseen tai muuhun uskonnolliseen tilaisuuteen tai toimitukseen. Vapaus olla osallistumatta uskonnolliseen tilaisuuteen ja toimitukseen on riippumaton yhdyskunnan jäsenyydestä. Näin ollen myöskään tiettyyn uskonnolliseen yhdyskuntaan kuuluvia ei voida velvoittaa osallistumaan asianomaisen uskonnollisen yhdyskunnan uskonnollisiin tilaisuuksiin ja toimituksiin.

Perustuslain 11 §:n 2 momentin tarkoituksena ei ole estää muiden positiivista uskonnon harjoittamisen vapautta. Sen tarkoituksena on ensisijaisesti suojata henkilöä omantuntonsa vastaiselta uskonnon harjoittamiselta.

Oppilaan huoltaja ilmoittaa, osallistuuko oppilas uskonnollisiin tilaisuuksiin ja toimituksiin vai ei. Ilmoituksen voi tehdä kertaluonteisesti erimerkiksi kouluun ilmoitaututtaessa tai tarvittaessa tapauskohtaisesti. Ilmoituksen muodon päättää opetuksen järjestäjä. Ilmoituksen jälkeen koulu huolehtii siitä, että oppilaan osallistuminen uskonnolliseen tilaisuuteen tai toimitukseen taikka siihen osallistumatta jättäminen toteutuu huoltajan ilmoituksen mukaisena.

Koulujen on tilaisuuksien aikana mahdollisuuksien mukaan järjestettävä vaihtoehtoisia ja mielekästä toimintaa (perustuslakivaliokunta 2/2014 vp). Vaihtoehtoisen toiminnan tulee olla, uskonnollista sisältöä lukuun ottamatta, luonteeltaan ja tavoitteiltaan mahdollisimman samankaltaista kuin siinä tilaisuudessa, jonka tilalla muuta toimintaa järjestetään. Koulun tulee huolehtia myös siitä, ettei uskonnollisiin tilaisuuksiin osallistumisesta tai osallistumatta jättämisestä aiheudu oppilaalle leimautumista tai muita haitallisia seuraamuksia.

Koululla on vastuu oppilaan turvallisuudesta myös silloin, kun oppilas ei osallistu koulun järjestämään uskonnolliseen tilaisuuteen tai toimitukseen.

Opetuksen järjestäjällä ja koululla on velvollisuus tiedottaa huoltajille koulun toiminnasta. Koska oppilaalla on huoltajan ilmoituksesta perustuslain 11 §:n 2 momentin nojalla mahdollisuus olla osallistumatta uskonnon harjoittamiseen, tiedotteista on käytävä ilmi koulun järjestämät uskonnolliset tilaisuudet ja toimitukset. Koulun on myös huolehdittava siitä, että tieto koulun uskonnollisista tilaisuuksista ja toimituksista sekä niille vaihtoehtoisesta toiminnasta sekä niiden sisällöstä saavuttaa huoltajat ja oppilaat riittävän ajoissa.